

Pagrindiniai klausimai:

■ **Kas yra priešmokyklinis ugdymas ir ko juo siekiama?**

■ **Kiek vaikų dalyvauja priešmokykliniame ugdyme?**

■ **Kodėl siekiama padaryti jį privalomą?**

■ **Nuo kada ugdymas privalomas kitose Europos šalyse?**

■ **Kokie privalomojo priešmokyklinio ugdymo įgyvendinimo sunkumai ir galimi sprendimai?**

PRIEŠMOKYKLINIS UGDYMAS – NUO VISUOTINIO PRIE PRIVALOMOJO

Ankstyvoji vaikystė – ypatingas laikotarpis, kai ugdymas labiausiai veikia vaiko raidą, turi įtakos sėkmingam mokymuisi visą gyvenimą ir socialinei integracijai. Europoje ankstyvasis vaikų, ypač iš socialinės rizikos ir atskirties šeimų, ugdymas laikomas prioritetine švietimo sritimi. Įgyvendindamos programą „Švietimas 2020“, Europos šalys siekia, kad bent 95 proc. vaikų nuo 4 metų iki privalomo mokyti amžiaus dalyvautų ankstyvajame ugdyme. Dauguma Europos šalių įsipareigojo užtikrinti ugdymo vietas visiems vaikams arba teisiškai nustatyti, kad ugdymas būtų privalomas bent paskutiniais ikimokyklinio ugdymo metais.

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtotė, siekiant, kad kiekvienas vaikas turėtų galimybę gauti kokybiškas ankstyvojo ugdymo paslaugas, numatyta ir pagrindiniuose strateginiuose Lietuvos dokumentuose – *Valstybinėje švietimo 2013–2022 m. strategijoje*, *Valstybės pažangos strategijoje „Lietuva 2030“*, *Nacionalinės pažangos programoje* (2012).

Gerinant ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą, šalyje daug dėmesio skiriama vaiko ugdymui paskutiniais metais prieš pradėdant lankyti mokyklą. Nuo 2003 m. įgyvendinamas visuotinis priešmokyklinis ugdymas – vienerių metų trukmės programa, kurioje daugiausia dėmesio skiriama vaiko pasirengimui mokyklai. Priešmokyklinis ugdymas įgyvendinamas tėvams paliekant teisę spręsti, ar savo vaiką ugdyti pagal priešmokyklinio ugdymo programą, ar išleisti jį į pirmą klasę nedalyvavusį tokioje programoje. Nors ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo aprėptis šalyje pastaraisiais metais didėja, tačiau priešmokyklinio ugdymo visuotinumas dar nepasiektas, todėl nuo 2015 m. rugsėjo 1 d. siūloma įteisinti privalomąjį priešmokyklinį ugdymą.

Šioje analizėje aptariama dabartinė priešmokyklinio ugdymo padėtis Lietuvoje, svarstoma, kodėl būtų naudinga priešmokyklinį ugdymą padaryti privalomą ir kaip tai įgyvendinti.

Apibendrinimas

Priešmokyklinio ugdymo grupes lanko dauguma vaikų, tačiau labai skiriasi dalyvavimo mastai mieste ir kaime. 2013–2014 m. m. šalyje pagal šias programas buvo ugdoma 90,5 proc. šešiamečių (94,6 proc., skaičiuojant ir jaunesnius bei vyresnius nei šešerių metų priešmokykliniame ugdyme dalyvaujančius vaikus). Mieste 6 m. vaikų dalyvavimo priešmokykliniame ugdyme rodiklis viršija 100 proc., kaime jis yra 57,1 proc. Šie duomenys ne visai tiksliai atspindi padėtį, nes dalis kaimo vietovėse gyvenančių vaikų lanko miesto ugdymo įstaigas ar jų skyrius.

Priešmokyklinį ugdymą siekiama padaryti privalomą, nes dalyvavimas ankstyvajame ugdyme naudingas vaiko vystymuisi ir tolesniam asmens gyvenimui. Ypač jis naudingas labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių vaikams, bet būtent jie dažniau jame nedalyvauja. Priešmokyklinis ugdymas padeda užtikrinti sėkmingą mokymosi mokykloje pradžią. Įteisindama privalomąjį priešmokyklinį ugdymą valstybė įsipareigojo užtikrinti kokybiško priešmokyklinio ugdymo prieinamumą visiems vaikams.

Daugumoje Europos šalių 6 metų ar net jaunesni vaikai privalo pradėti lankyti ugdymo įstaigą. Vienose šalyse tokio amžiaus vaikai lanko pradinę mokyklą, kitose privalomai dalyvauja ankstyvajame ugdyme. Pastaruoju metu privalomo mokymosi amžių šalys yra linkusios ankstinti.

Lietuvoje, siekiant įvesti privalomąjį priešmokyklinį ugdymą, sunkiau užtikrinti jo prieinamumą kaimo vietovėse, specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems ar nepalankioje aplinkoje augantiems vaikams. Jau pradėti parengiamieji darbai: atlikta analizė, ką reikėtų padaryti užtikrinant priešmokyklinio ugdymo prieinamumą savivaldybėse, numatyti svarbiausi darbai, finansavimo šaltiniai ir kt.

KAS YRA PRIEŠMOKYKLINIS UGDYMAS IR KO JUO SIEKIAMA?

Lietuvos švietimo sistemoje priešmokyklinis ugdymas yra neformaliojo vaikų švietimo dalis. Priešmokyklinis ugdymas apibrėžtas pagrindiniu švietimą reglamentuojančiu įstatymu – *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu* (2011). Jis vykdomas pagal vienerių metų priešmokyklinio ugdymo bendrąją programą ir vaikui pradedamas teikti, kai tais kalendoriniais metais jam sueina 6 metai.

Priešmokyklinis ugdymas yra priskiriamas ikimokyklinio ugdymo lygmeniui (pagal Tarptautinę standartizuotą švietimo klasifikaciją – ISCED 0 lygmeniui). Todėl dažnai, kalbant apie ikimokyklinį ugdymą, turimas galvoje ir priešmokyklinis

ugdymas. Tarptautiniame kontekste ikimokykliniam ugdymui apibrėžti vartojamos anglų kalbos sąvokos *pre-school education* arba *pre-primary education*, dokumentuose šiuo metu ikimokyklinis ugdymas vadinamas *Early childhood education and care (ECEC, liet. ankstyvasis ugdymas)*. Pastaruoju metu ir Lietuvoje ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas vadinamas *ankstyvuju ugdymu*. Šioje analizėje sąvoka *ankstyvasis ugdymas* taip pat vartojama turint mintyje visą ugdymo iki mokyklos laiką, t. y. ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą. Vertimuose iš lietuvių į anglų kalbą ikimokykliniam ugdymui apibrėžti dažniausiai vartojamas terminas *pre-school education*, o priešmokykliniam – *pre-primary education*.

Priešmokyklinio ugdymo paskirtis – padėti vaikui pasiręngti sėkmingai mokytis pagal pradinio ugdymo programą (*Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2011, 8 str.*).

Priešmokyklinio ugdymo tikslas – atsižvelgiant į kiekvieno vaiko patirtį, galias, ugdymosi poreikius, vadovaujantis humanistinėmis ir demokratinėmis vertybėmis, užtikrinti optimalią vaiko raidą, padėti pasiręngti mokytis pagal pradinio ugdymo programą (*Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa, 2014*).

Priešmokyklinio ugdymo siekis – vaiko socialinė, sveikatos, pažinimo, komunikavimo ir meninė kompetencijos (*Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa, 2014*).

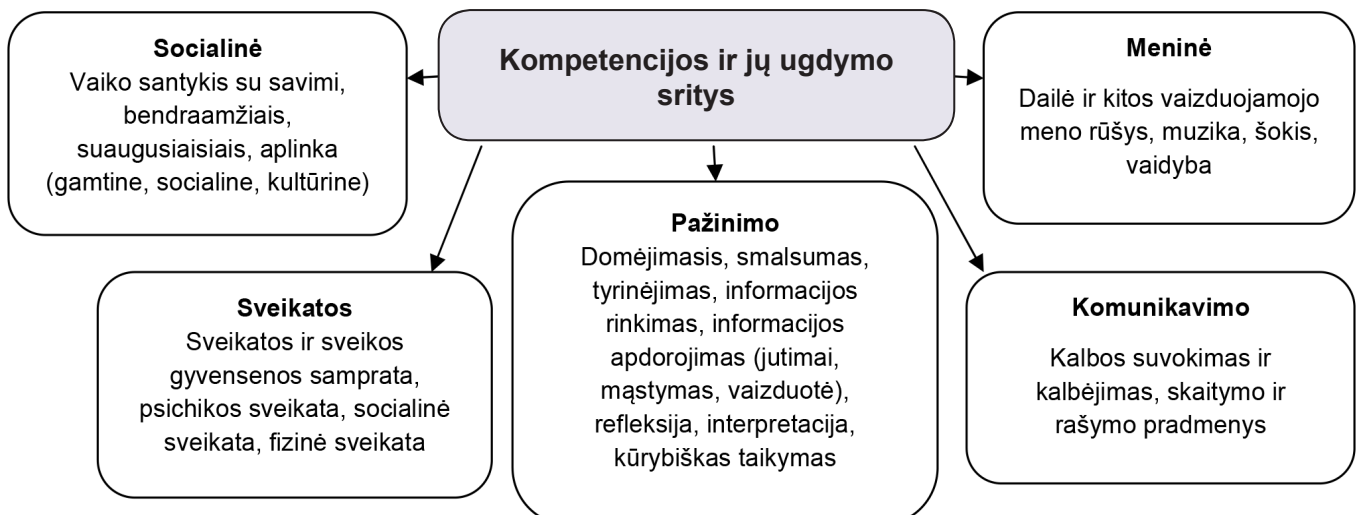
Lietuvoje priešmokyklinis ugdymas įgyvendinamas tėvams paliekant teisę spręsti, ar savo vaiką ugdyti pagal priešmokyklinio ugdymo programą, ar išleisti jį į pirmą klasę nedalyvavusį tokioje programoje. Privalomai priešmokyklinis ugdymas gali būti skiriamas tik tais atvejais, jei vaikas auga šeimoje, įrašytoje į socialinės rizikos šeimų apskaitą; jei tėvai (globėjai) stokoja socialinių ir (ar) pozityviosios tėvystės įgūdžių; vaikui nustatytas neįgalumas ir (ar) specialieji ugdymosi poreikiai, o jo tėvai (globėjai) nesudaro sąlygų tenkinti specialiųjų ugdymosi poreikių, ir pan.

Priešmokyklinio ugdymo tikslas, uždaviniai, ugdytinios vaikų kompetencijos nustatytos *Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje* (toliau – *Programa*). Ji buvo atnaujinta 2014 m. ir nuo 2015 m. rugsėjo 1 d. bus diegiama visose priešmokyklinio ugdymo programose vykdančiose ugdymo įstaigose. *Programa* siekiama užtikrinti darnų vaiko fizinių ir psichinių galių skleidimąsi ir kiekvieno vaiko mokyklinę

brandą. Tai įgyvendinama priešmokyklinio ugdymo pedagogams bendradarbiaujant su vaikų tėvais (globėjais) ir švietimo pagalbos specialistais. *Programoje* įtvirtinta nuostata, kad, užtikrinant ikimokyklinio, priešmokyklinio ir pradinio ugdymo turinio dermę, nuosekliai plėtojami ugdymo tikslai, uždaviniai, vaiko ugdymosi pasiekimai. Užtikrinamos lygios galimybės ugdytis vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių.

Priešmokykliniame ugdyme plėtojamos socialinė, sveikatos, pažinimo, komunikavimo ir meninė kompetencijos (žr. 1 pav.). *Programoje* jos pateikiamos kaip orientaciniai vaiko ugdymosi pasiekimai. Kompetencijos ugdomos integraliai, visos spontaniškos ir organizuotos vaiko veiklos metu. Ugdymasis kompetencijas, vaikas ugdomi nuostatas, gebėjimus, žinias ir supratimą, kurių reikės tiek toliau mokantis, tiek kitose gyvenimo srityse.

1 pav. Priešmokykliniu ugdymu plėtojamos vaiko kompetencijos

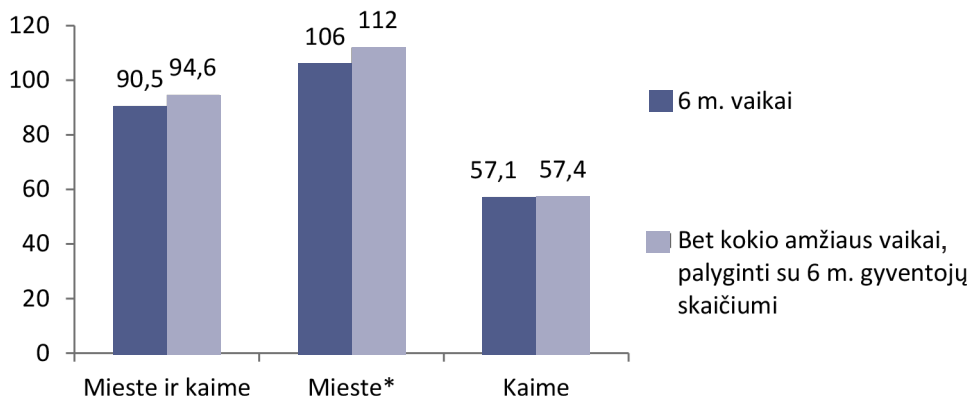
KIEK VAIKŲ DALYVAUJA PRIEŠMOKYKLINIAME UGDYME?

Nors priešmokyklinis ugdymas Lietuvoje yra laikomas visuotiniu (t. y. visus apimančiu), tačiau jo visuotinumas šalyje dar nėra įgyvendintas. Švietimo informacinių technologijų centro (toliau – ITC) duomenimis, 2013–2014 m. m. iš visų 1-os klasės mokinių praėjusiais metais priešmokyklinio ar ikimokyklinio ugdymo grupę buvo lankę 93 proc. mokinių.

Lietuvos statistikos departamento (toliau – LSD) duomenimis, 2013–2014 m. m. pagal priešmokyklinio ugdymo pro-

gramas buvo ugdomi 25 475 vaikai, iš jų mieste – 20 561, kaime – 4 914 vaikai. Dauguma priešmokyklinio ugdymo grupes lankančių vaikų buvo 6 m. amžiaus, tačiau buvo ir jaunesnių, ir vyresnių. 2013–2014 m. m. iš viso pagal priešmokyklinio ugdymo programas buvo ugdomi 24 356 šešerių metų vaikai. Tai sudarė 90,5 proc. visų šešiamėčių, tačiau labai skyrėsi priešmokyklinio ugdymo aprėptis mieste ir kaime (žr. 2 pav.).

2 pav. Priešmokykliniame ugdyme dalyvavusių vaikų dalis (proc.) 2013–2014 m. m.

* Jei institucija yra mieste ir turi skyrių kaimuose, visi vaikai skaičiuojami mieste, pagal pagrindinę instituciją.

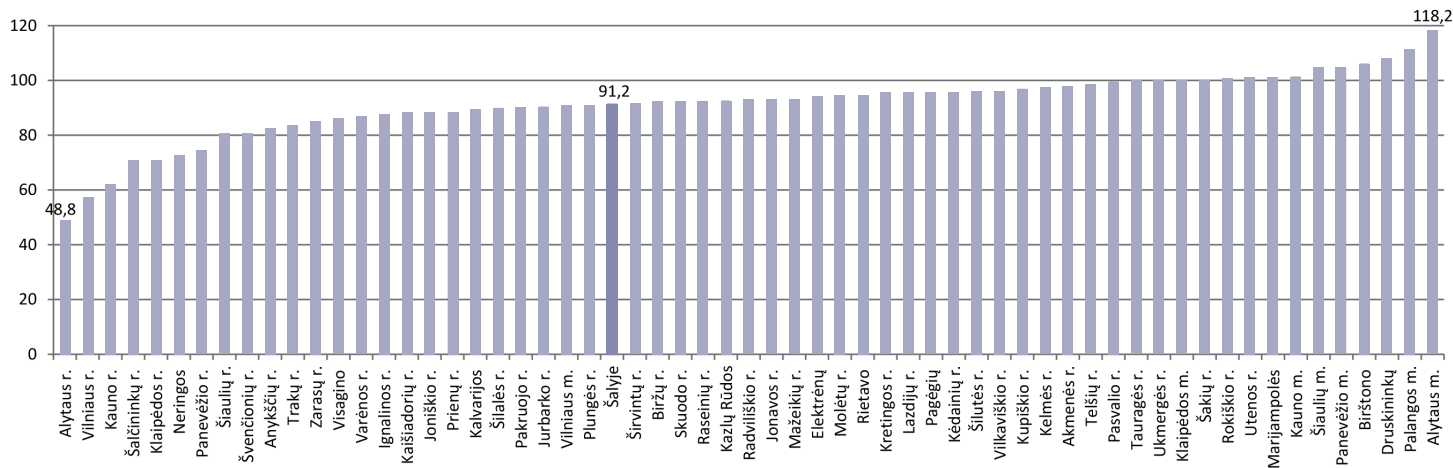
Duomenų šaltinis: ITC, LSD

Kadangi dalis šešiamėčių yra ugdomi pagal ikimokyklinio ugdymo programą, o dalis jau lanko bendrojo ugdymo mokyklą, tai šio amžiaus vaikų dalyvavimo ugdyme aprėptis artima 100 proc. LSD duomenimis, 2013–2014 m. m. šalyje pagal ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programas buvo ugdoma 24 716 šešiamėčių, o 1-oje klasėje mokėsi 1 390 šio amžiaus mokinių. Taigi iš viso ugdymo įstaigas lankė 26 106 vaikai, arba 97 proc. visų šešiamėčių.

Regioniniai šešiamėčių dalyvavimo priešmokyklinio ugdymo programoje skirtumai nėra labai dideli. Daugumoje sa-

vivaldybių aprėptis svyruoja nuo 80 iki 100 ir daugiau proc. Tik septyniose savivaldybėse šis rodiklis nesiekia 80 proc. Mažiausia aprėptis yra Alytaus, Vilniaus ir Kauno rajonų savivaldybėse (žr. 3 pav.). Tikėtina, kad vaikai iš šių rajonų lanko ugdymo įstaigas miestuose, tad šiose savivaldybėse gyvenančių vaikų dalyvavimo priešmokykliniame ugdyme mastai iš tiesų yra didesni. Didžiuosiuose miestuose aprėptis viršija 100 proc. Vadinasi, tų savivaldybių ugdymo įstaigas lanko ir vaikai, gyvenantys aplinkinėse savivaldybėse.

3 pav. Priešmokykliniame ugdyme dalyvavusių 6 metų vaikų dalis (proc.) savivaldybėse 2013–2014 m. m.

Duomenų šaltinis: Švietimo valdymo informacinė sistema

Apie du trečdalius šalies vaikų lanko priešmokyklinio ugdymo grupes, esančias ikimokyklinio ugdymo įstaigose, kiti – įsteigtas bendrojo ugdymo mokyklose. Taip vaikai pasiskirstę

mieste, o kaimo vietovėse yra priešingai – apie du trečdalius vaikų priešmokyklinio ugdymo grupes lanko mokyklose (žr. 1 lentelę). Tai lemia ugdymo įstaigų tinklo ypatumai.

1 lentelė. Priešmokyklinio ugdymo grupes lankusių vaikų pasiskirstymas pagal įstaigas 2013–2014 m. m.

	Mieste ir kaime		Mieste		Kaime	
	skaičius	dalis, proc.	skaičius	dalis, proc.	skaičius	dalis, proc.
Ikimokyklinio ugdymo įstaigose	17481	68,6	15988	77,8	1493	30,4
Bendrojo ugdymo mokyklose	7994	31,4	4573	22,2	3421	69,6
Iš viso	25475	100	20561	100	4914	100

Duomenų šaltinis: LSD

Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų dalyvavimas priešmokykliniame ugdyme. Dalis šių vaikų ugdomi ugdymo įstaigose bendrose grupėse su kitais vaikais, kiti – specialiosiose įstaigose ar grupėse. ITC duomenimis, 2013 m. birželio 1 d. šalyje veikė 4 ikimokyklinio ugdymo įstaigos, kuriose veikė tik specialiosios grupės (29), jose buvo ugdoma 250 vaikų (188 pagal ikimokyklinio ugdymo ir 62 pagal priešmokyklinio ugdymo programas). Šiems vaikams ugdymo programos pritaikomos, jiems teikiama specialioji pedagoginė, specialioji, psichologinė pagalba, konsultuojami vaikų tėvai (globėjai).

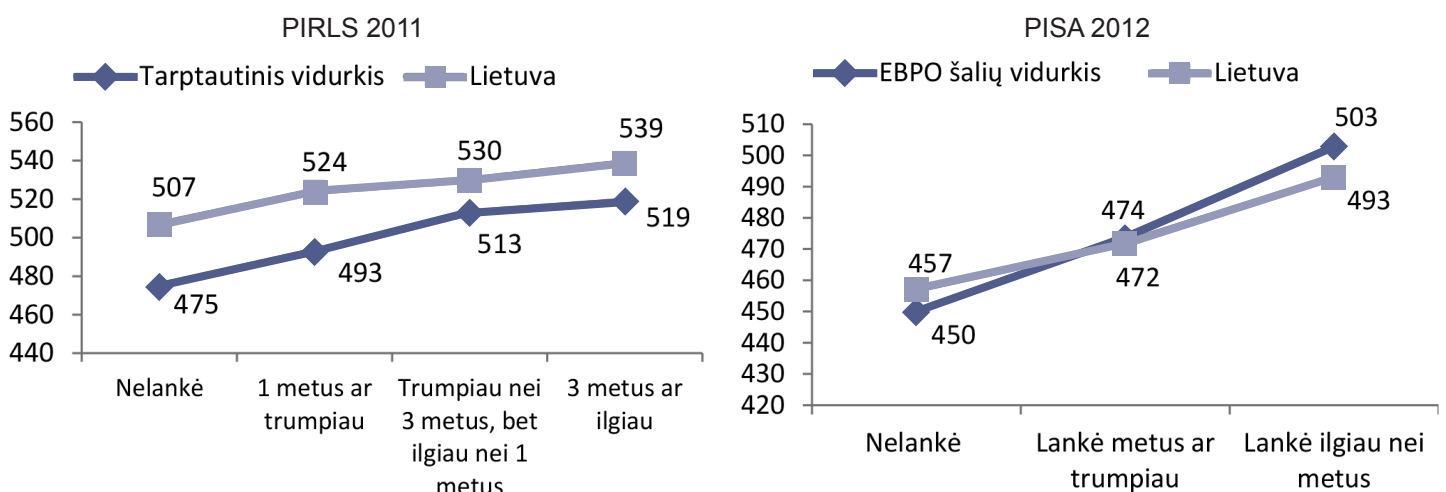
2013–2014 m. m. šalyje veikė 121 specialioji ikimokyklinio ugdymo grupė, kurioje buvo ugdomi 1 182 vaikai, turintys didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, ir 27 specialiosios priešmokyklinio ugdymo grupės, kuriose buvo ugdomi 266 vaikai. Šias grupes turinčiose ikimokyklinio ugdymo įstaigose 2013–2014 m. m. dirbo 212 pagalbos mokiniui specialistų. Daugiausia šiose įstaigose buvo logopedų (58 proc.), net 91,3 proc. jų ėjo pagrindines pareigas.

KODĖL SIEKIAMA PRIEŠMOKYKLINĮ UGDYMĄ PADARYTI PRIVALOMĄ?

Dalyvavimas ankstyvajame ugdyme turi didelės ilgalaikės naudos ne tik vaiko vystymuisi, bet ir tolesniam asmens gyvenimui. Moksliniais tyrimais įrodyta teigiama ankstyvojo ugdymo įtaka vaikų pažintinei raidai, santykiams su bendraamžiais, kalbos lavėjimui, vaiko savijautai ir elgsenai, motyvacijai mokytis visą gyvenimą, vėlesniems vaiko akademiniams ir socialiniams pasiekimams. Padėjus tvirtus pagrindus iki mokyklos lankymo pradžios, vėliau mokomasi geriau, būna mažiau pavojaus iškristi iš švietimo sistemos.

Tai patvirtina ir naujausi tarptautinių mokinių pasiekimų tyrimai. Ir 4 klasės mokinių skaitymo gebėjimų tyrimo (toliau – PIRLS), ir Penkiolikmečių pasiekimų tyrimo (toliau – PISA) duomenys rodo, kad mokinių, kurie ilgiau lankė ikimokyklinio ugdymo įstaigas, matematikos ir skaitymo rezultatai yra daug geresni. Net ir vieneri dalyvavimo ankstyvajame ugdyme metai duoda teigiamų rezultatų (žr. 4 pav.). Vis dėlto PISA 2012 tyrimo duomenys rodo, kad dalyvavimas ankstyvajame ugdyme turi mažiau įtakos ugdymo rezultatams nei kiti veiksniai, pavyzdžiui, socialinė ekonominė padėtis, lytis ar mokinio motyvacija.

4 pav. Mokinių rezultatų vidurkis (taškais) pagal tai, kiek metų jie lankė ankstyvojo ugdymo įstaigas

Šaltinis: Tyrimų PISA 2012 ir PIRLS 2011 ataskaitos

Tyrimai rodo, kad ankstyvojo ugdymo teikiama nauda vaikui, taip pat ilgalaikė socialinė ir ekonominė nauda šaliai priklauso nuo jo kokybės. Jo poveikį lemia pedagoginio proceso, pedagogo ir vaiko (taip pat – ir jo šeimos) sąveikos ypatumai. Nustatyta, kad ugdymo kokybė priklauso nuo ugdymo turinio, ugdymo ir ugdymosi metodų ir priemonių, ugdymo

aplinkos, personalo darbo sąlygų, kvalifikacijos ir jos tobulinimo. Taip pat pabrėžiama, kad dėl to, kokios programos laikomos kokybiškomis, turi būti susitarta atsižvelgiant į kultūrinį kontekstą, asmens ugdymo ir ugdymosi poreikius, švietimo prioritetus ir pan. Prastos kokybės ankstyvasis ugdymas gali turėti neigiamos įtakos vaiko raidai.

Ankstyvojo ugdymo poveikio vaiko raidai tyrimai

JAV mokslininkų atlikto tyrimo *HighScope Perry Preschool Study* duomenys parodė, kad asmenys, kurie buvo ugdomi pagal ankstyvojo ugdymo programas, uždirba daugiau nei tie, kurie nelankė ikimokyklinio ugdymo įstaigų. Jauni žmonės, kurie buvo ugdomi pagal ankstyvojo ugdymo programas, dažniau baigia vidurinę mokyklą, turi savo namus, ilgiau gyvena santuokoje. Kito tyrimo – „*The Abecedarian Project*“ – duomenys labai panašūs. Mokiniai, kurie buvo ugdomi pagal ankstyvojo ugdymo programą, rečiau likdavo kartoti kurso, rečiau turėjo specialiųjų ugdymosi poreikių, rečiau turėjo reikalų su teisėsaugos institucijomis.

Tęstinis tyrimas Anglijoje. *Veiksmingo ikimokyklinio ugdymo* (angl. *Effective Provision of Pre-school Education, EPPE*) projektas buvo pirmas Europoje didelis nacionalinės imties tęstinis tyrimas, kuriuo buvo siekiama įvertinti ankstyvojo ugdymo įtaką vaikų nuo 3 iki 7 metų amžiaus raidai (intelektinei ir socialinei). Šiame tyrime dalyvavo daugiau nei 3 tūkst. 3–4 metų vaikų, pradėjusių lankyti ikimokyklines įstaigas, jų tėvai. Tyrime buvo domimasi namų aplinka, ikimokyklinio ugdymo įstaigomis, kurias vaikai lankė. Buvo renkami duomenys ir apie vaikus, prižiūrimus namuose ir visai neugdomus ar mažai ugdomus pagal ankstyvojo ugdymo programas. Duomenys buvo renkami iki vaikams pradėdant lankyti pradinę mokyklą (iki 5 metų).

Lyginant vaikų, lankusių ikimokyklinio ugdymo įstaigas, ir vaikų, kurie buvo ugdomi namuose, raidą paaiškėjo, kad ankstesnis mokyklinis startas lemia spartesnę intelektinę ir socialinę raidą, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigos lankymas pagerina vaiko pažintinius gebėjimus, socialinę elgseną, didina savarankiškumą, lavina gebėjimą susikaupti, bendradarbiauti ir bendrauti su bendraamžiais. Kokybiškas ikimokyklinis ugdymas itin naudingas vaikams, augantiems nepalankiomis sąlygomis, ypač jei jie lanko centrus, į kuriuos susirenka vaikai iš įvairios socialinės aplinkos. Vaikų, lankusių ugdymo įstaigas iki pradėdant lankyti mokyklą, pasiekimai pradėdant mokytis pradinėje mokykloje buvo geresni nei nelankusių, ir dėl to jiems buvo lengviau mokytis. Vaikų, kurie nebuvo ugdomi ar buvo ugdomi trumpai, pažintiniai ir socialiniai gebėjimai jiems pradėdant lankyti mokyklą buvo prastesni. Tačiau vaikų pažanga priklausė nuo konkrečios ugdymo įstaigos.

Tyrimo duomenys parodė, kad vaikų vystymuisi ir pažangai labai svarbi ugdymo įstaigų veiklos kokybė, personalo kvalifikacija, veiksmingi ugdymo metodai. Ypač naudingas ankstyvasis ugdymas ugdymo įstaigose, kurias lanko įvairūs vaikai. Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad ikimokyklinis ugdymas gali būti veiksminga intervencinė priemonė tenkinant vaikų, ypač labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių vaikų, specialiuosius ugdymosi poreikius ir įveikiant ugdymosi sunkumus.

Dalyvauti priešmokykliniame ugdyme ypač naudinga labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių vaikams. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ilgalaikių tyrimų (2008) duomenys rodo, kad kokybiškas ankstyvasis ugdymas daro teigiamą poveikį vaikų socialinei ir emocinei raidai; jis ypač svarbus vaikams, augantiems socialinės rizikos ir socialinės atskirties sąlygomis. Dalyvavimas ankstyvajame ugdyme padeda mažinti skurdą, spręsti daugelį socialinių problemų, gerinti mokinių pasiekimus mokykloje, turi įtakos visam tolesniam gyvenimui, t. y. atlieka atskirties prevencijos funkciją. PISA 2012 tyrimo rezultatai taip pat rodo, kad dalyvavimas ankstyvajame ugdyme turi didesnę teigiamą įtaką vaikų iš socialinės rizikos šeimų skaitymo rezultatams nei kitų vaikų.

Nors tyrimai rodo, kad nepalankiomis sąlygomis augantiems vaikams labai naudinga dalyvauti ankstyvajame ugdyme, tačiau kaip tik **šie vaikai dažniau nei kiti nedalyvauja tokiose programose.** PISA 2012 tyrimas atskleidė, kad, nors Europos šalyse dalyvavimo ankstyvajame ugdyme prieš pradėdant lankyti mokyklą rodikliai yra aukšti, tačiau atskirtį patiriantys vaikai ugdymo įstaigas lanko rečiau.

2014 m. Švietimo ir mokslo ministerijos atlikta padėties savivaldybėse analizė taip pat atskleidė, kad nemaža dalis ikimokykliniame ugdyme nedalyvaujančių vaikų yra tie, kuriems jis būtų naudingiausias. 2014 m. iš 5 409 ikimokykliniame ugdyme nedalyvaujančių penkiamečių (t. y. potencialių 2015 metų priešmokyklinukų) 2 170 vaikų, arba 40 proc., padėtis buvo nepalanki: jie augo nepriteklių patiriančiose šeimose (1 288 vaikai), socialinės rizikos šeimose (535 vaikai), turėjo nustatytą neįgalumą (233 vaikai) ar specialiųjų ugdymosi poreikių (114 vaikų).

Lietuvos teisinėje bazėje yra numatytas privalomas itin nepalankios socialinės ekonominės padėties vaikų dalyvavimas ikimokykliniame ar priešmokykliniame ugdyme, tačiau privalomo ugdymo skyrimo procedūra ilga, sudėtinga, o ji paskyrus, savivaldybėms išskyla papildomų sunkumų (pavyzdžiui, vežioti vaikus). Jei priešmokyklinis ugdymas taptų privalomas visiems vaikams, labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių vaikai (kaip ir visi kiti) būtų įtraukti į tikslingo ugdymo programas bent vienerius metus iki mokyklos.

Dalyvauti priešmokyklinio ugdymo programoje ypač naudinga augantiems namuose nuo gimimo neįgaliems vaikams. Lietuvoje nuo 2012 m., reglamentavus įvairių žinybų ir specialistų veiklos koordinavimą ir organizavimą, vaikui ir jo tėvams (globėjams) kompleksiskai pradėtos teikti švietimo pagalbos, socialinės paramos ir sveikatos priežiūros paslaugos. Vis dėlto padėtis dar nėra gera: trūksta švietimo pagalbą teikiančių specialistų (ypač kaimo vietovėse), neužtikrinamas vaikų ar specialistų komandų vežiojimas; dėl to namuose ugdomiems neįgaliems vaikams specialioji pedagoginė ar kitokia reikiama pagalba nepakankamai prieinama. Tyrimai rodo, kad laiku nenustačius specialiųjų ugdymosi poreikių ir nesuteikus reikiamos pagalbos, specialiųjų ugdymosi poreikių lygis didėja. Kuo anksčiau vaikas, turintis specialiųjų ugdymosi poreikių ar neįgalumą, pradėdamas ugdyti pagal ikimokyklinio ar bent priešmokyklinio ugdymo programas, tuo didesnė tikimybė, kad bus pastebėti ir nustatyti šie jo poreikiai, suteikta pagalba ir užtikrintas sėkmingesnis mokyklinis startas.

Tai, kad dalyvavimas priešmokykliniame ugdyme **padėtų užtikrinti sėkmingą mokymosi mokykloje pradžią**, rodo mokyklos kurso kartojimo duomenų analizė. Tarp kursą

2014 lapkritis

kartojančių mokinių ankstyvajame ugdyme nedalyvavusių vaikų yra daugiau nei tarp visų mokinių. ITC duomenimis, 2013–2014 m. m. iš visų 1 klasės kursą kartojančių mokinių apie ketvirtadalį vaikų metus prieš mokyklą nelankė ikimokyklinio ar priešmokyklinio ugdymo grupės, o tarp visų 1 klasės mokinių tokių grupių nelankiusiųjų buvo tik apie 7 proc. Kursą kartoti dažniau nei kitiems tenka ir specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams: tokių poreikių turi daugiau nei pusė kursą kartojančių mokinių.

Nesėkmę pirmaisiais mokymosi mokykloje metais gali lemti ne tik nepakankamas vaiko pasirėngimas mokyklai, bet ir ugdymo 1-oje klasėje spragos ar kitos priežastys. Vis dėlto, kaip minėta, vaikui atėjus į ugdymo įstaigą anksčiau, būtų labiau išplėtos įvairios jo kompetencijos, jis galėtų anksčiau gauti reikiamą pagalbą, o mokykla apie naują mokinį gautų išsamesnę informaciją ir galėtų jam geriau pritaikyti ugdymą nuo pat mokymosi mokykloje pradžios. Padidėtų tikimybė, kad mokymosi sunkumai būtų sprendžiami ne paliekant kartoti kurso, o teikiant reikiamą pagalbą.

Privalomas priešmokyklinis ugdymas ne tik įpareigotų tėvus privalomai leisti vaikus į ugdymo įstaigą metais anksčiau nei nustatyta dabar, bet tai būtų ir **valstybės įsipareigojimas užtikrinti priešmokyklinio ugdymo prieinamumą visiems vaikams**. Valstybė turėtų užtikrinti reikiamą vietų skaičių visiems vaikams priešmokyklinio ugdymo metais, ugdymas būtų nemokamas. Tai padėtų spręsti problemas tų šeimų, kurios norėtų leisti vaiką į priešmokyklinio ugdymo grupę, tačiau neranda laisvos vietos valstybės ar savivaldybės ugdymo įstaigoje, o nevalstybinėje (jei ji yra) vaiko ugdymas šeimai per brangus.

Tačiau yra tėvų, nepritariančių privalomojo priešmokyklinio ugdymo įvedimui. Kai kurie tėvai nepasitiki švietimu ir linkę vaikus ugdyti namuose, argumentuodami, kad vaikai namuose turi geresnes nei ugdymo institucijoje sąlygas; kad įstaigoje sutrikdomas vaiko ir tėvų ryšys; gali kilti elgesio sunkumų; gali atsirasti vaiko sveikatos sutrikimų; kad iš vaiko taip „atimama“ vaikystė.

NUO KADA UGDYMAS PRIVALOMAS KITOSE EUROPOS ŠALYSE?

Eurydice duomenimis, 29-iose Europos šalyse ar švietimo sistemose vaikai privalo lankyti ugdymo įstaigas nuo 6 m. ar net anksčiau: nuo 4 m. privalomasis ugdymas pradėdamas keturiose šalyse, nuo 5 m. – devyniose, nuo 6 m. – 16-oje šalių. Vėliau – nuo 7 metų – privalomasis ugdymas pradėdamas keturiose šalyse: Lietuvoje, Estijoje, Suomijoje ir Švedijoje (žr. 2 lentelę). Visose šalyse (išskyrus Airiją), kuriose privalomojo ugdymo pradžia yra 6 ar 7 metai, ji sutampa su mokymosi pradinėje mokykloje pradžia. Šalyse ar švietimo sistemose, kuriose privalomojo ugdymo pradžia yra 4 ar

5 metai, ugdymas organizuojamas įvairiai: vienose šalyse tokio amžiaus vaikai pradeda lankyti mokyklą, kitose – privalomai dalyvauja ankstyvajame ugdyme. Privalomasis ugdymas prasideda anksčiau nei mokymasis mokykloje devyniose šalyse: Latvijoje, Lenkijoje, Kipre, Liuksemburge ir kt. Kai kuriose kitose Europos šalyse, panašiai kaip Lietuvoje, nors dalyvavimas ankstyvajame ugdyme nėra privalomas, bet ikimokyklinio ugdymo įstaigose skiriami metai ar dveji pasirėngti mokyklai (tai atitiktų mūsų priešmokyklinį ugdymą).

2 lentelė. Privalomojo ugdymo ir mokymosi mokykloje pradžia ir priešmokyklinis ugdymas Europos šalyse

Šalis	Privalomojo ugdymo pradžia (amžius)	Pradinės mokyklos lankymo pradžia (amžius)	Priešmokyklinis ugdymas (trukmė metais)
Airija	6	4	
Austrija	5	6	1
Belgija	6	6	
Bulgarija	5	7	2
Čekija	6	6	1 (nuo 5 m.)
Danija	6	6	
Estija	7	7	1
Graikija	5	6	Priešmokyklinio ugdymo klasės nuo 4 iki 6 m.
Islandija	6	6	
Ispanija	6	6	
Italija	6	6	
Jungtinė Karalystė (Anglija)	5	5	
Jungtinė Karalystė (Velsas, Škotija)	5	5	
Jungtinė Karalystė (Šiaurės Airija)	4	4	
Kipras	4 m. 8 mėn.	5 m. 8 mėn.	1
Kroatija	6	6	Nemaža dalis vaikų lieka ikimokykliniame ugdyme iki 7 m.
Latvija	5	7	2
Lenkija	5	7	1–2 (5–6 m. lanko priešmokyklines klases)
Lichtenšteinas	6	6	
Lietuva	7	7	1
Liuksemburgas	4	6	2
Malta	5	5	
Norvegija	6	6	
Portugalija	6	6	
Prancūzija	6	6	
Rumunija	6	6	
Slovakija	6	6	

Slovėnija	6	6	
Suomija	7	7	1
Švedija	7	7	1
Šveicarija	4 (kai kuriuose kantonuose – nuo 5 ar 6 m.)	6	
Vengrija	5	6	1
Vokietija	6	6	Kai kuriose žemėse vykdomas priešmokyklinis ugdymas

Pastaba: spalva pažymėtos šalys, kuriose privalomasis ugdymas prasideda anksčiau nei mokymasis mokykloje.

Šaltinis: Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe, 2014 Edition

Tačiau padėtis šalyse keičiasi; kai kuriose iš jų vyksta tolesnės ankstyvojo ugdymo reformos. Pavyzdžiui, Lenkijoje 2015 m. visi šešiamečiai privalės lankyti pradinę mokyklą. Suomijoje vyksta diskusijos dėl privalomojo ugdymo paskatinimo vieneriais metais – jis taptų privalomas nuo 6

metų amžiaus. Kroatijoje nuo 2014–2015 m. m. įvedama privaloma vienerių metų programa prieš pradėdant lankyti mokyklą. Vengrijoje nuo 2015 m. rugsėjo darželių lankymas bus privalomas nuo 3 metų. **Bendra tendencija – privalomojo ugdymo ankstinimas.**

KOKIE PRIVALOMOJO PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO ĮGYVENDINIMO SUNKUMAI IR GALIMI SPRENDIMAI?

Kadangi dalyvavimo priešmokykliniame ugdyme rodiklis šalyje gana aukštas (priešmokyklinio ugdymo grupes lanko daugiau nei 90 proc. atitinkamo amžiaus vaikų), atrodo, kad neturėtų būti didelių kliūčių ir sunkumų įgyvendinti privalomąjį priešmokyklinį ugdymą. Tačiau susirūpinimą kelia mažas dalyvavimo šioje programoje mastas kaimo vietovėse – ten, kur kokybiškas priešmokyklinis ugdymas yra prasčiau prieinamas ar jam įgyvendinti reikia daugiau lėšų dėl retesnio ugdymo įstaigų tinklo, kvalifikuotų pedagogų, pagalbos specialistų stokos ir kitų priežasčių. O mieste reikia spręsti vietų stokos klausimą.

Kita problema – pasiekti, kad priešmokykliniame ugdyme dalyvautų vaikai tų šeimų, kuriose patys tėvai turi psichologinių, socialinių ar kitokių sunkumų, nesuvokia institucinio ugdymo naudą vaikui, nesirūpina ar nepakankamai rūpinasi vaikų ugdymu. Taip pat pasiekti, kad priešmokyklinis ugdymas būtų teikiamas kitų labiausiai pažeidžiamų

socialinių grupių vaikams. Analizėje minėta, kad būtent šiems vaikams reikalingiausias tikslingas vienerių metų ugdymas prieš mokyklą, kuris padėtų pašalinti vaiko raidos spragas ir patenkinti svarbiausius jo poreikius.

Siekiant nuo 2015 m. rugsėjo 1 d. įgyvendinti privalomąjį priešmokyklinį ugdymą, atliekami parengiamieji darbai. Atlikta savivaldybių galimybių teikti privalomąjį priešmokyklinį ugdymą analizė parodė, kiek reikėtų įsteigti papildomų priešmokyklinio ugdymo grupių, pedagogų ir pagalbos specialistų etatų ir kt. Atsižvelgdama į tai, Švietimo ir mokslo ministerija parengė privalomojo priešmokyklinio ugdymo įgyvendinimo gaires, kurios buvo pateiktos Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui, joms pritarė Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo taryba, jos aptartos savivaldybių švietimo padalinių vadovų. Numatyti svarbiausi darbai, nustatytas lėšų poreikis, numatyti finansavimo šaltiniai.

Spręstini klausimai

Visiems vaikams turės būti užtikrintos vietos priešmokyklinio ugdymo grupėse
Reikės daugiau kvalifikuotų priešmokyklinio ugdymo pedagogų
Turės būti užtikrintas vaikų, gyvenančių toliau nei 3 km nuo ugdymo įstaigos, vežiojimas iki artimiausios ugdymo įstaigos
Padidės švietimo pagalbos specialistų darbo krūvis, šių specialistų reikės daugiau

Galimi sprendimai ir priemonės

↔	Savivaldybėse įsteigti trūkstamas priešmokyklinio ugdymo grupes (reikės 82 tokių grupių 19-oje savivaldybių). leškoti galimybių panaudoti ir pritaikyti reorganizuojamų bendrojo ugdymo mokyklų patalpas, steigti universalius daugiavalius centrus ir naujas ugdymo įstaigas, ypač kaimo vietovėse. Vertėtų atkreipti dėmesį į vaikų dalyvavimo aprėptį savivaldybėse, nes nemažai vaikų, gyvendami vienoje savivaldybėje, lanko kitos savivaldybės ugdymo įstaigas.
↔	Papildomai įsteigti reikiamus priešmokyklinio ugdymo pedagogų etatus (prireiks 39 priešmokyklinio ugdymo pedagogų etatų). Sudaryti galimybes pradinio ugdymo pedagogams, netenkantiems darbo mokykloje dėl mokinių mažėjimo, persikvalifikuoti į priešmokyklinio ugdymo pedagogus.
↔	Iki artimiausios ugdymo įstaigos 47 savivaldybėse papildomai reikėtų vežioti 1 804 vaikus, dalyvaujančius priešmokyklinio ugdymo programose. Įgyvendinti geltonųjų autobusų programą kaimo vietovėse gyvenantiems priešmokyklinukams vežioti į ugdymo įstaigą ir iš jos.
↔	Papildomai įsteigti reikiamus švietimo pagalbos specialistų etatus (apie 200 etatų). Taikyti mobilią švietimo pagalbą vaikams, ugdymo įstaigoms ir šeimoms.

Šaltinis: Savivaldybių galimybių teikti privalomą priešmokyklinį ugdymą analizė, ŠMM

Šioms ir kitoms priemonėms įgyvendinti reikės ne tik naujų atitinkamų teisės aktų ir švietimo įstatymo pataisų, bet ir nemenkų valstybės biudžeto lėšų. 2015 m. biudžete privalomajam priešmokykliniam ugdymui įgyvendinti numatyta 5 mln. litų. Šiam tikslui taip pat bus naudojamos ES struktūrinių fondų lėšos.

Be minėtų priemonių, įgyvendinant privalomąjį priešmokyklinį ugdymą svarbu geriau informuoti vaikų tėvus (globėjus) apie naują pareigą (privalomai leisti vaikus į ugdymo įstaigą metus prieš mokyklą), apie priešmokyklinio ugdymo tikslus

ir svarbą vaiko raidai, apie tai, kokią pagalbą prirėikus galėtų gauti vaikas ir jo tėvai (globėjai) vaikui dalyvaujant priešmokykliniame ugdyme. Taip pat reikėtų gerinti priešmokyklinio ugdymo programos stebėseną ir kokybės vertinimą.

Sėkmingam privalomojo priešmokyklinio ugdymo įgyvendinimui būtinas įvairių politikos sektorių – švietimo, užimtumo, sveikatos, socialinio – bendradarbiavimas, taip pat labai svarbus įvairių lygmenų valdžios ir švietimo sektorių grupių, tėvų, nevalstybinio sektoriaus dalyvių bendradarbiavimas.

ŠALTINIAI

1. Dukynaitė R. Kaip Europoje rūpinamasi vaikyste? Konferencijos pranešimas, 2010-02-24. <http://www.upc.smm.lt/projektai/pletra/Konferencija/I.1.%20Rita%20Dukynaite.pdf>.
2. Early Childhood Education and School Readiness. NEA Education Policy and Practice Department | Center for Great Public Schools | 1201 16th St., NW, Washington, D.C. 20036. 2008 (PB03).
3. Effective Pre-School, Primary&Secondary Education (EPPSE). <http://www.ioe.ac.uk/research/153.html>.
4. Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools. OECD, 2012.
5. Europos Komisijos 2011 m. vasario 17 d. komunikatas. COM(2011) 66 final. http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/ef0027_en.htm.
6. Ikimokyklinis ugdymas: ką apie jo poveikį vaiko raidai sako tyrimų duomenys? Trumpa švietimo problemos analizė. 2011, birželis Nr. 4 (54).
7. Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe, 2014 Edition, EURYDICE.
8. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2014 m. rugsėjo 2 d. įsakymas Nr. V-779 „Dėl priešmokyklinio ugdymo bendrosios programos“ patvirtinimo.
9. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. balandžio 26 d. įsakymas Nr. V-735/A1-208 „Dėl privalomojo ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo“ patvirtinimo.
10. Pažyma dėl perėjimo prie privalomo priešmokyklinio ugdymo. ŠMM, 2014-10-08.
11. Švietimas visiems. UNESCO iniciatyvos įgyvendinimas Lietuvoje. Vilnius, 2014.
12. Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas OECD PISA 2012. Tyrimo ataskaita. Nacionalinis egzaminų centras, 2013.
13. Tarptautinis skaitymo gebėjimų tyrimas PIRLS 2011. Tyrimo ataskaita (4 kl.). Nacionalinis egzaminų centras, 2012.
14. The Effective Provision of Pre-school Education (EPPE) project: findings from the Pre-school period. Research Brief. No: RBX15-03, October 2003. [http://www.ioe.ac.uk/RB_summary_findings_from_pre-school\(1\).pdf](http://www.ioe.ac.uk/RB_summary_findings_from_pre-school(1).pdf).

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresu <http://www.smm.lt/web/lt/teisėsaktai/tyrimai-ir-analizes/svietimo-problemos-analizes/2012-metu-ir-portale-Emokykla>.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vedėjui Ričardui Ališauskui (el. p. ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vyresniąją specialistę Veroniką Šiurkienę (el. p. veronika.siurkiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės metodininkės Laima Paurienė, Vitalija Paurienė, Jolanta Jevsejevienė. Konsultavo ŠMM Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vedėja Gražina Šeibokienė, ŠMM Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vyriausioji specialistė Teresa Aidukienė, ŠMM Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vyriausioji specialistė Laima Jankauskienė.

PRIEŠMOKYKLINIS UGDYMAS – NUO VISUOTINIO PRIE PRIVALOMOJO

Redaktorė *Mimoza Kligienė*

Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2014-11-11. Tir. 1 500 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Lodvila“, Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius